

Witold Janocha

"Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku : Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing", Elżbieta Trafiałek, Toruń 2016 : [recenzja]

Labor et Educatio 4, 323-326

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Janocha

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Elżbieta Trafiałek, *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2016, ISBN 978-83-8019-432-8, s. 310.

Starzenie się populacji krajów rozwiniętych jest nieuchronnym następstwem postępu cywilizacyjnego, prowadzącego do znaczącego wzrostu średniej długości życia. Jednocześnie starość – to obawa przed brakiem możliwości samodzielnej i niezależnej egzystencji, lęk przed tym, by nie pozostać na marginesie życia społecznego i rodzinnego. Wielu postrzega osoby starsze jedynie jako obciążenia dla młodszych pokoleń na rynku pracy, w systemie zabezpieczeń społecznych czy w ochronie zdrowia. Nie dostrzega się i nie docenia potencjału i możliwości, doświadczenia i wiedzy, które tkwią w starszych pokoleniach. W prognozach przewiduje się, że do 2035 r. odsetek osób w wieku 60+ sięgnie 30 procent populacji (według danych z 2010 r. grupa ta liczyła blisko 20 procent). Jest to więc najbardziej dynamicznie rosnąca grupa w polskim społeczeństwie, jednak nie idzie to w parze z budowaniem przyjaznej przestrzeni życiowej dla generacji przekraczającej próg późnej dorosłości. Polityka senioralna winna być traktowana horyzontalnie, tzn. że powinna być spójna z innymi politykami, w tym zwłaszcza w obszarze zabezpieczenia społecznego, rynku pracy, zdrowia, edukacji, infrastruktury, mieszkalnictwa i innych. Ważnym elementem dla wszelkiego rodzaju działań są badania i rekomendacje ze strony naukowców, które stanowią podstawę dla rozpoznania sytuacji seniorów i wskazują wytyczne dla dalszych działań.

Niepodważalny wkład w badaniach nad polityką senioralną stanowi monografia wybitnej ekspertki w tej dziedzinie, jaką jest Elżbieta Trafiałek. Jej książka zatytułowana *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*, to praca wytyczająca nowe kierunki w polityce senioralnej, wskazująca na możliwości i potencjał osób starszych, które mogą przyczynić się do rozwoju

gospodarczego, edukacyjnego i większej aktywności seniorów w środowisku lokalnym. Zaletą prezentowanej pozycji jest ukazanie procesów demograficznych starzenia oraz związane z tym implikacje przekładające się na możliwości innowacyjnych rozwiązań uwzględniających międzypokoleniową współpracę i solidarność. Autorka utrzymuje, iż *polityka senioralna nakierowana na promocję całościowego procesu aktywnego starzenia się wymaga szeroko rozumianej innowacyjności – zintegrowanych, interdyscyplinarnych i międzyresortowych przedsięwzięć oraz sukcesywnego modyfikowania niemal wszystkich struktur społecznych*. Innowacyjna polityka to – z jednej strony – obalanie negatywnych stereotypów dotyczących starzenia się, z drugiej – ukazanie drogi przejścia od minimalnych gwarancji bezpieczeństwa socjalnego do świadomego planowania procesu aktywnego starzenia się.

Prezentowana publikacja została zawarta w pięciu rozdziałach poprzedzonych *Wstępem*, a zwieńczonych *Zakończeniem*, obejmującym też *Rekomendacje zadaniowe*. Pierwszy rozdział ukazuje procesy demograficzne mające swoje źródła w rozwoju cywilizacyjnym. Jak wskazuje Autorka: *W najprostszyc analizach i interpretacjach dynamika procesu starzenia się społeczeństwa pozostaje w kompatybilnym związku z wysokim poziomem rozwoju gospodarczego. Dobrobyt stwarza realne szanse dłuższego trwania życia i (...) często wiąże się z ograniczeniem diety.*

Ważnymi zagadnieniami poruszonymi w tym rozdziale jest część dotycząca miar i wskaźników starości demograficznej oraz prognozy demograficzne uwzględniające najbliższe dekady. Jak zaznacza Autorka: *Według przewidywań niektórych ekonomistów i demografów w najbliższych dekadach Europa stanie się „wymierającym kontynentem”, gdzie udział ludności w populacji ogółem spadnie z 10% do 5%, a miejsce dotychczasowej ludności zajmą przybysze z innych regionów świata*. W omawianym rozdziale nie mogło zabraknąć opisu społecznych i ekonomicznych skutków dokonujących się zmian demograficznych, do których Autorka zalicza starzenie się zasobów pracy oraz wzrost odsetka nieaktywnych zawodowo, deficyt systemu zabezpieczenia społecznego, w tym świadczeń emerytalnych. W tej sytuacji: *Warto konsekwentnie, systematycznie i celowo zagospodarowywać ten potencjał, nie ograniczać polityki senioralnej do wprowadzania coraz to nowych zasiłków, świadczeń i socjalnego rozdawnictwa (...)*. By tak się stało, wdrażanie aktywnej polityki senioralnej wymaga długofalowych strategii i rozwiązań, międzyresortowej współpracy, ponad politycznymi podziałami.

Rozdział drugi zatytułowany *Problemy starzenia się i starości w badaniach i inicjatywach społecznych* wskazuje na interdyscyplinarne podejście do zagadnienia starzenia oraz konieczność kształcenia specjalistycznego. Autorka zaznacza, iż systemy zabezpieczenia społecznego podlegają ciągłej przemianie, z tym, że w krajach Europy Zachodniej są one zdecydowanie bardziej stabilne, a to przez fakt długotrwałej strategii w polityce senioralnej. Wskazano tu na wiele inicjatyw Unii Europejskiej mających na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu starzenia się społeczeństw, a polegających przede wszystkim na wydłużeniu wieku emerytalnego, troski o stabilne finanse państwa czy otwartość na imigrantów. W przeciwieństwie do krajów Zachodniej Europy, w Polsce na problem starzenia się społeczeństwa nakłada się proces migracji młodego pokolenia. Najbardziej przedsiębiorczy, wykształceni i tworzący potencjał Państwa opuszczają nasz kraj, co już zaczyna skutkować brakiem wykształconej kadry i ogólnie brakiem rąk do pracy. Tak więc *Współczesne bezpieczeństwo demograficzne jest wypadkową krzyżujących się wpływów polityki ludnościowej, rodzinnej i imigracyjnej*.

W recenzowanej publikacji wskazano wiele przykładów i wzorców rozwiązań w obszarze funkcjonowania europejskich systemów emerytalnych. Przykłady te stanowią odniesienie dla poszukiwania optymalnych rozwiązań dla Polski, które muszą wiązać się z innowacyjnymi rozwiązaniami poprzedzonymi profesjonalną diagnozą długookresowych prognoz demograficznych oraz dobrych praktyk. W rozdziale tym zostały przybliżone także działania społeczności międzynarodowej wobec wyzwań demograficznych. Wskazano na inicjatywy i programy pomocowe wdrażane przez Unię Europejską, politykę migracyjną, która okazała się bardziej skomplikowana niż wielu polityków zakładało. W Polsce kwestia migracji, mimo przyjęcia przez rząd w 2012 roku dokumentu *Polityka migracyjna w Polsce*, jest w dalszym ciągu nieuregulowana, a w najbliższych latach problem ten będzie narastał.

Zagadnienie starości rozpatrywane jest również w kontekście *Stereotypów i obszarów ryzyka dyskryminacji osób starszych*. Taki właśnie tytuł nosi trzeci rozdział tej niezwykle interesującej publikacji, który zawiera analizę stereotypów i uprzedzeń związanych z wiekiem, w tym problem dyskryminacji, ubożenia, ograniczonej sprawności, samotności czy wykluczenia społecznego. Autorka widzi ścisły związek między pokoleniem ludzi młodych, w znacznej części pozostających bez pracy, a dyskryminacją osób starszych: *te dwie kwestie są ze sobą silnie powiązane kategoriami przyczynowo-skutkowymi, bowiem ludzie młodzi, dyskryminowani dziś brakiem dostępu do rynku pracy – w przyszłości będą pokoleniem ludzi starszych, dyskryminowanych niskim statusem ekonomicznym i ograniczonym dostępem do usług medycznych, opiekuńczych, do dóbr konsumpcyjnych*. Stąd ważnym zagadnieniem wyeksponowanym w dokumentach unijnych jest *solidaryzm międzypokoleniowy*, nakierowany na redukcję ryzyka dyskryminacji wszystkich grup wiekowych i sukcesywne zastępowanie go priorytetem współpracy. Dalsze rozważania dotyczą samotności i osamotnienia ludzi starszych. Autorka opiera swój wywód na danych statystycznych wskazujących na coraz większy deficyt rodziny i anonimowości w przestrzeni publicznej, a także bariery ekonomiczne, społeczne i kulturowe.

Dobra kondycja zdrowotna jednostki przekłada się na poziom i jakość życia, natomiast bezpieczeństwo zdrowotne ludzi w starszym wieku stanowi główny wyznacznik tzw. dobrostanu. Jednak ludzie starsi charakteryzują się wielochorobowością i narażeni są w zdecydowanie większym stopniu na ograniczenie sprawności. Niestety, brak specjalistów i deficyty w obszarze leczenia geriatrycznego nie pozwalają na skuteczne kompensowanie biologicznych deficytów związanych z wiekiem.

Szczególną wartością w prezentowanej monografii stanowią dwa ostatnie rozdziały nawiązujące do *Innowacyjnej polityki senioralnej* oraz *Nowego modelu życia w starości*. Autorka wychodzi z założenia, iż kapitał społeczny osób starszych stanowi duży potencjał, który nie jest jeszcze właściwie wykorzystany. Osoby w podeszłym wieku są coraz lepiej wykształcone, mobilne, sprawne, kreatywne, stanowią ogromny potencjał społeczny, ekonomiczny, konsumencki, kulturowy itd. W tych rozdziałach wyeksponowane zostały cechy, walory i zadania związane z kreacją takich przestrzeni, jak: srebrna gospodarka, kształcenie ustawiczne, profilaktyka gerontologiczna, poradnictwo zawodowe, nowe modele życia rodziny, aktywność i partycypacja społeczna. Wśród gwarancji aktywnego starzenia się za najważniejsze obszary należy uznać: *zatrudnienie, aktywność społeczną, niezależność, samodzielność (...)* ale także *wykształcenie, dobrostan psychiczny, swoboda z korzystania z nowych technologii*. W polityce senioralnej to

państwo wytycza kierunki działań, jednak szczególny nacisk należy położyć na rozwój sektora pozarządowego, w tym Uniwersytetu Trzeciego Wieku, który doskonale kompensuje osobom odchodzącym od aktywności zawodowej potrzebę *afiliacji, pełnienia ról, aktywności społecznej czy potrzebę bycia użytecznym*.

Monografia *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*, jest niezwykle cenną pozycją, będącą interdyscyplinarnym kompendium wiedzy na temat współczesnych procesów demograficznych i skutków starzenia się społeczeństwa. To praca ukazująca nowatorskie i innowacyjne instrumenty, które należy szeroko stosować w polityce senioralnej, tak by starość nie kojarzyła się z marginalizacją i wykluczeniem, ale potencjałem tkwiącym w ludziach starszych, którego nie można zmarnować. Autorka w sposób doskonały ukazała istotę problemu nie tylko w aspekcie demograficznym, ale przede wszystkim implikacji z tym związanych. Adresatami tej bardzo dobrze napisanej książki są nie tylko środowiska naukowe, ale zwłaszcza osoby odpowiedzialne za wdrażanie polityki senioralnej na różnych szczeblach administracji publicznej.